

Maie Remmel. Mõistatuslik Muinas-Eesti. Argo, 2007, 222 lk.

„Mõistatuslik Muinas-Eesti“ on raamat, mis selle autori Maie Rummeli enda sõnade kohaselt on mõeldud eestlaste rahvusliku eneseteadvuse kosutamiseks. Raamat on välja antud 2007. aastal Tallinnas kirjastuse ARGO poolt ning see koosneb koos lisadega 222. leheküljest. Kokku on raamatus 5 peatükki, mis omakorda jagatud alapeatükkideks.

Käesolev arvustus on osade kaupa välja toodud raamatus esitatud erinevad ideekäigud ning antud üldine hinnang kogu raamatule.

Sissejuhatus

Maie Remmel alustab tõdemusega, et Põhja-Euraasias on läbi inimkonna ajaloo olnud külm kliima. Rasked ilmastikutingimused muutsid inimesele hädavajalikuks keha katmise kas nahkade või tekstiilmaterjalidega, et paremini külma taluda. Pelgast põdranaha ümber ihu keeramisest poleks aga autori arvates kindlasti piisanud – eeldatavasti tuli riiete valmistamiseks kasutada lõigete alusel õmmeldud rõivaid. Lõigete konstrueerimist peab ta aga jõukohaseks ainult arenenud matemaatiliste teadmistega kultuurigrupile.

Paralleelselt toob autor välja hüpoteesi, et Vana-Kreeka mütoloogiast pärit mõiste *Hüperborea* oli realselt eksisteeriv arenenud kultuuripiirkond Euraasias. Hüperborea lokaliseerimisega ning selle kirjeldamisega tegelesid Vana-Kreeka ajaloolased, eesotsas Herodotosega ning interpretatsioon on sellest ajast saadik avaldatud erinevaid. Võttes aluseks Ptolemaiuse maailmakaardi ning kirjalikud allikad leiab Remmel, et muistne Hüperborea asukoht ühtib Eesti laius - ning pikkuskraadidega. Või vähemalt võib väita, et tegemist oli soome-urgi hõimude asualaga.

Tõendid Hüperborea kõrgtsivilisatsiooni matemaatiliste teadmiste kohta asuvad Karjala kaljujoonistel. Autor peab Äänisjärve kallaste kaljudelt leitud joonistusi omalaadseks matemaatiliseks keeleks, mis väljendab peamiselt kujundite paiknemise alusel tollaseid teadmisi geomeetriast. Kuna juba eelnevalt on välja öeldud, et rõivalõigete modelleerimine nõuab arenenud matemaatilisi ja geomeetria alaseid teadmisi arvab autor, et on kaljujoonistest leidnud muuhulgas muistsed lõiked.

Uurinud Eesti kiviaedade ajalugu, piirkonnaga seotud müüte, kohanimede etümoloogiat, eriti aga kiviaedade paiknemist maastikul ning aerofotode alusel ka nende vorme leiab autor tugevaid ühisjooni Karjala kaljujooniste piltidega. Sellest areneb välja idee megaliitarkitektuuri olemasolust Eestis selle sama Hüperborea kõrgtsivilisatsiooni sees, mille liikmed on Karjala kaljujooniste autorid.

Ilma pikemate selgitusteta ning üllatava kergusega seatakse kahtluse alla kogu senine arusaam euroopaliku tsivilisatsiooni väljakujunemisest.

Põhja-Euraasia külm kliima

Sissejuhatuses esimeses lõigus viitab autor leheküljel 6 olevale pildile, mis peaks väljendama kogu raamatu sisu ning sihte. Siinkohal on ilmselt tekkinud mingi segadus, sest pildid koos allkirjadega ei ühti lõigu tekstiga. Oluline on aga välja tuua see, et pildi vasakpoolsel osal kujutatud talupojariietes meesterahvas on autori arvates kõige sobivam olemasolev näide Hüperborea kultuuriruumi võimaliku riidemoe kujutamiseks. Siinkohal tekib küsimus, miks autor ei valinud mõnda olemasolevat rekonstruktsiooni kiviaegsest rõivastusest. Näiteks Sunghiri leiukoha mehematusest. Seda enam, et Sunghiri leiumaterrajali üldiselt Rimmel ka mainib.

Minnes edasi Hüperborea müüdi juurde pole tõesti võimatu, et sellel on tõepõhi olemas. Väide, nagu asuks Hüperborea ookeani kaldalt algav Hüperborea laius- ja pikkuskraadide poolest Eesti alal, vajaks aga pikemat lahtiseletamist, kui ainult ühe lausega. Nii palju, kui raamatus välja toodud Ptolemaiiose kaardilt on võimalik välja lugeda praeguse Eesti umbkaude asukoht, paikneb see 60ndal pikkuskraadil. Tänapäeva Eesti asub hoopis 26ndal idapikkusel.

Karjala kaljujooniste puhul on kahtlemata tegemist äärmiselt intrigeeriva ning palju mõtteainet ning uurimist pakkuva teemaga. Autor pole siinkohal keskendunud mitte niivõrd kujutatud figuuridele kui just nende paiknemisele kivil ning asendile teineteise suhtes. Asendimustritest on ta välja lugenud teatavad seaduspärasused ning nendega töötades jõudnud järeldusele, et tegemist võib olla omalaadse geomeetriaõpikuga. Siit veel samm edasi on siduda välja pakutud geomeetria omakorda lõigetega. Kõige üldistatumalt näeks loogiline jada välja nii: külmades kliimatilistes tingimustes on inimesel möödapääsmatu vajadus teha endale rõivad. Rõivaste valmistamise võimaluste üle juureldes areneb matemaatiline mõtlemine ning peale pikki ponnistusi töötatakse välja geomeetria, mille alusel lõikeid konstrueerida. Lõigete valmistamise vajadus saab nõu päästikuks matemaatiliste, aga ka astronoomiliste ning arhitektuuriliste teadmiste arengul.

Vahemere piirkonna soojas kliimas ei vajanud inimesed autori loogikast lähtudes rõivaste konstrueerimise oskust lõigete aluse. Seega poleks nad saanud areneda ka sellisel tasemel kultuuriga ühiskonnaks, kus oleks välja arenenud tähelepanekil baseeruv kirjakeel ning teadmised ja oskused maateaduslikeks avastusteks. Rääkimata linnade rajamisest, mis eeldas inseneriteadmisi. Kuidas siis täpselt kujunes välja nende kõrgelt arenenud kultuuriga ühiskond, millele käesolevas raamatus Hüperborea matemaatilisest kõrgtsivilisatsiooni nii tugevalt vastandatakse? Vastavad teadmised pidid siis ju pärinema just sellest samas Hüperborea matemaatikapõhisest kultuurist. Kogu antud raamat kaotaks aga sel juhul igasuguse mõtte ja vajaduse.

Kiviaiad ja kaljujoonised

Tsiteerides „Eesti esiajalugu“ nimetab autor ainsaks põhjalikult läbi uuritud kivikonstruktsiooniks eesti arheoloogias kivikalmeid. Just vähest huvi muude konstruktsioonide vastu peab ta peamiseks põhjuseks, miks pole seni avastatud palju rohkemat. „Eesti esiajalugu“ jätab oma kivikalmekesksusega liiga kindla mulje, nagu oleks eestlaste komme kiviaedu ehitada olnud esialgu täiel määral seotud surnukultusega. Autori

edaspidine soov ongi seda väidet ümber lükata ning seda püüab ta teha, sidudes Luigeneeme kaljujoonised Eesti kivistruktuuridega.

Kivikalmekesksus on praegusel hetkel juba põhjendamatul iganenud etteheide. Kalmete kõrval on uuritud näiteks linnusevalle ning täiesti omaette uurimisvaldkonna moodustavad ranniku-Eesti muinaspõllud, mille uurimisega on põhjalikult tegelenud Valter Lang.

Probleemseks peab autor Karjala kaljujooniste ajalist sidumist Eesti kiviaedadega. Nimelt väidab ta, et seni pole keegi põhjalikult tegelenud kiviaegade dateerimisega ning seeläbi on enamikke neist peetud enne 17. sajandit talupoegade poolt kokku veetud praktilise eesmärgiga piirdeadeadeks.

Autor on uurimise alt välja jätnud kogu etnoloogide poolt seni tehtud tööd Eesti kiviaegade uurimises. Veel 2007. aasta mais kaitses Madis Rennu Tartu Ülikoolis oma magistrیتööd teemal „Eesti traditsioonilised kiviaiad: etnograafia ning kultuurirollid“ Rääkimata eelmises lõigus nimetatud monograafiast.

Selgitanud lühidalt Eesti kiviaegade probleemistikku, asub autor nüüd põhjalikumalt lahti seletama Karjala kaljujoonistelt avastatud matemaatilist kirjakeelt.

Seoseid ning süsteeme toob ta välja erinevaid:

- suurte kompositsioonide näiliselt kaootilised figuurid jaotuvad tegelikult erineva suurusega kontsentriliste ringjoonte sisse. Ringjoon ning sirkli tundmine on kogu süsteemi aluseks.
- Väiksemaid grupe pildil on võimalik „lugeda“ ka iseseisvalt. Igal juhul moodustavad nad nõ kaarlauseid.
- Kaarlausete üks võimalik funktsioon võikski olla rõivalõigete kujutamine.

Tundub, et autor pole siiski näinud üleliia vaeva jooniste moodustumises mingi ühtse süsteemi otsimisega. Poolkaarte ning sektorite joonestamisel ei lähtu ta mingitest ühtsetest printsiipidest. Siinjuures oleks olulisim selgitada kasvõi seda, millest lähtudes valis ta joonestamisel ringi keskpunkti.

Thomi muna

Eesti potentsiaane megaliitmaastik kätkeb endas käesoleva raamatu alusel nelja põhilist objektidegruppi. Karjala kaljujooniste alusel moodustatud luigemotiivi kõrval on selleks geomeetriliselt konstrueeritud munajoon.

Munajoone kui geomeetrilise kujundi konstrueerija ning mõiste väljatöötaja oli Alexander Thom (1894–1985) - Šoti insener ja harrastusarheoloog¹, kes uuris ning kaardistas Suurbritannias ning Prantsusmaal kokku rohkem kui 400. erinevat inimtekkelist kivimustrit. Thom väitis, et kõik megaliitarhitektuuri alla kuuluvad kiviringid on oma kujult regulaarsed ning paika pandud Phytagorase-eelse geomeetria alusel. Üheks selleks vormiks oli ka ovoid ehk munakuju meenutav ringjoon.

¹ <http://www.answers.com/topic/alexander-thom-1> 12.12.07

Karjala kaljujooniste kaarlausetele lisaks konstrueerib autor nüüd samade jooniste alusel munajoont ning nimetab seda käesolevas raamatus Thomi munaks. Selgitamist vajaks see, millistel alustel ja mis loogikast lähtudes munajoon figuuride vahele konstrueeritud on. Jällegi puudub joonestamisel süsteemsus ja loogika, ringjoone keskpunkt on märgitud põhjendamatusse kohta. Mille alusel autor üldse väidab, et kaarlause konstrueerimist rakendati koos munajoonega? Kas ei oleks olnud mõistlikum munajoon lihtsalt kalju peale märkida, nagu seda megaliitarhitektuuris oletatavasti tehti?

Munajoon on teine konstruktsioon, mida autor Eesti maastikult lisaks luige motiivile otsinud on. Ühe sellise on ta avastanud Soontaganalt. Soontagana Vee väidetavat megaliitansamblit kujutaval kaardil on aga puudu oluline element. Nimelt ei ole välja toodud samakõrgusjooni. Kui autor väidab, et kaares aia konstrueerimine maastikule pole eriti mõistlik, siis astangu serva või muud looduslikku vormi järgides tundub see jällegi üsna loogiline. Kuna kaardilt pole võimalik maapinna reljeefsuse kohta midagi teada saada, ei saa lugeja ise järeldusi teha.

Muistsed observatooriumid

Punase niidina läbib raamatut veel üks megaliitarhitektuuri vorm, muinasobservatoorium. Kuna muinasobservatooriumide olemasolu on tõestatud nii Prantsuse kui ka Suurbritannia megaliitarhitektuuris, siis on see oluline struktuur, mida otsida ka Eesti maastikult. Teisi paralleele on juba leitud ning muinasobservatooriumide olemasolu annaks kogu kõrgkultuuri hüpoteesile tugevust juurde.

Muinasobservatooriumi tunnustega kivikonstruktsioonide näiteid toob autor järgmisi: Lagedi ja Vaskjala, Limu küla. Autor räägib muuhulgas pikalt ka sellest kuidas paljud võimalikud muinasaegsed kivikonstruktsioonid on hilisemate maaparandustööde käigus laiali kantud. Autor usub, et toonases kultuuriruumis oli observatoorium peaaegu igas külas. Sellega seoses olevat observatooriumi kasutamise seotud teadmisi edasi antud põlvest igas peres koduse õpetuse käigus ning selline tegevus hõlmanud kokkuvõttes suuremat osa ühiskonnast. Toetudes väitele, et tegemist oli väga arvukalt esineva konstruktsiooniga arvab autor, et lisaks observatooriumi omadustele pidi selles sisalduma veel muu funktsioon – abi põllumajandusele. Kliimamuutuste detailne jälgimine pidi aitama pikemas perspektiivis põllumajandussaaduste saagikust kõrgel hoida. autor jätab märkimata, kas tal on ka mingeid andmeid vastava perioodi põllumajanduslikust saagikusest. Lugejale jääb lõplikult selgusetuks ka see, millisest ajalisest perioodist siis õigupoolest juttu on, mille sees räägitakse põllumajanduse arendamisest.

Tuleme hetkeks tagasi selle tekstiosa juurde, kus räägitakse muinasobservatooriume märkivate kiviridade laialikandmisest maaparandustööde käigus. Autor pakub raamatus välja näiteks Vaskjala observatooriumi rekonstruktsiooni (Rommel 2007, joon 125). Kuidas saab ta kindel olla, et säilinud kivihunnikud, mille alusel on konstrueeritud „visiirsuunad“, on ainus võimalik lahendus. Võib ka väita, et osa väga olulisi kivihunnikuid on laiali veetud ning käesolev rekonstruktsioon ei vasta tegelikkusele. Samuti pole ta esitanud muinasobservatooriumide konstrueerimise põhitõdesid, millega ta ilmselt Lääne-Euroopa vastavaid näiteid uurides tutvunud on. Eeldades, et observatooriumid on paigutatud ilmakaarte ning päikese ja kuu liikumise järgi, peaks kaatridel täpsuse mõttes olema märgitud ka ilmakaared.

Menhirid

Viimaseks antud raamatus käsitletud leidvaks objektidegrupiks on üksikult paiknevad kivirahnud Eesti maastikul. Siinkohal esitab autor väite, mis leiab enam vastukaja ilmselt loodusteadlaste poolt. Väide ise on järgmine: Lisaks kujundeid moodustavatele kiviaedadele võib Eesti maastikult leida ka menhireid ehk üksikuid, inimese poolt püstitatud monoliite. Senise levinud arusaama kohaselt kanti suurem osa praegu Eestis leiduvatest kivirahnudest siia jääliustiku poolt. Autori arvates ei ole see aga ainus võimalik lahendus. Tema arvates toodi need tõenäolisemalt Skandinaaviast siia inimeste poolt. Sama moodi, nagu Suurbritannias kanti mitmesadade kilomeetrite tagant *henge*ideks kokku suuri kive. Käesolevasse konteksti paralleel Suurbritanniaga ei sobi, sest kui Suurbritannias veeti kive mööda maad, siis Eestisse saamiseks oleks pidanud koos kividega ületama Läänemere või tulema suure ringiga läbi praeguse Venemaa. Pole tõestatud, et tollased paadid oleksid võimelised suuri kivirahne üle mere vedama. Jääajaga seotud geoloogiliste muudatuste ümberlõkkamine, ilma vastavat haridust omamata ning piisava tõendusmaterjalita on ebausutav. Välistatud ei ole see, et jää poolt siia kantud kive võisid kohalikud inimesed endale meelepäraselt maastikul nihutada. Näiteks püstisesse asendisse liigutada. Kui nad seda mingitel eesmärkidel vajalikuks pidasid.

Ajalised ja ruumilised piirid

Mis puudutab kogu loodud hüpoteesi paigutamist ajalistesse ning ruumilistesse raamidesse, siis jääb mulje, et autor pole selles osas ka ise täpselt selgusele jõudnud. Vaatluse alla on võetud periood alates nooremast paleoliitikumist Ida-Euroopas, aga rohkem ajalisi piiranguid polegi võimalik paika panna. Omavahel püütakse siduda Ida-Euroopa noorema paleoliitikumi leiukohad (Sunghiri, Mezini, Avdejevo ja Kostenki), kunda kultuur, nöörikeramika kultuur, kammkeramika kultuur, Äänisjärve kaljujoonised ning Eesti arvatav megaliitarhitektuur.

Läbivaks teemaks on Karjala kaljujoonised rajanud matemaatiline kultuur Äänisjärve ääres, mis omakorda avaldus Eesti ala megaliitobjektides. Selle juured on autor viinud Ida-Euroopa ja Venemaa noorema paleoliitikumi kultuuride juurde, millele ta omistab samuti matemaatiliste teadmiste tundmise.

Järgnevalt kirjutatakse pikalt sellest, et kunda kultuur mängis olulist rolli matemaatilise teadmise edasikandjana nooremast paleoliitikumist Karjala kaljujooniste rajajate kultuuri. Mida kultuuri edasikandmine täpselt tähendas, kuidas see väljendus ja mis ajal jõuti lõpuks kaljujooniste rajamiseni on juba raskem raamatu erinevate infokildude alusel kindlaks määrata. Laias laastus võib järeldada, et see toimus kunagi neoliitikumi alguses, kammkeramika kultuuri perioodil. Kuna see järgneb vähemalt Eesti kiviaja periodiseeringus ajaliselts kunda kultuurile.

Huvitav on see, et käsitledes kunda kultuuri kui nõ vahelüli kahe kõrgmatemaatilise kultuuri vahel, ei too autor pea ühtegi näidet, mis kujul matemaatiline teave selles tegelikult väljendus. Tuuakse näide ühe Läti Lubāna järve äärest leitud luuleidudest, mis peaksid tema hüpoteesi kinnitama (Remmel 2007, 54). See on aga ka kõik. Eesti materjali ei käsitleta.

Küll aga kammkeramika kultuuri juures leiab autor, et seal väljendavad keramika kammivajutused mitte kunsti vaid matemaatikat. Iga erineva jäljendiga on märgitud erinevat arvu. Kammkeramika kultuuri juurest liigub autor sujuvalt edasi nöörikeramika kultuuri juurde. Siit toob ta matemaatilise teadmise väljenduse näiteks kivi kirve ja peab seda piisavaks tõendiks, et nihutada kõrgmatemaatiliste teadmiste edasikandumine nüüd ka sellesse perioodi.

Ilma pikema analüüsita paneb autor ühte patta ajaliselts väga pika perioodi jooksul vahelduvad kultuurigrupid ning seda näidete varal, mis tegelikult omavahel mitte kuidagi ei suhestu. Pigem tunduvad need spetsiaalselt otsitud ja kuidagi konteksti sobitatud. Selgusetuks jääb ka see, mis põhjusel ja kunas kõrgmatemaatilised teadmised autori arvates lõpuks unustatakse.

Kommentaare

Raamat toob lugejani põneva alternatiivi senise käsitluse kõrvale Euroopa kultuuriruumi kujunemisest. Igal juhul on kiiduväärt, et ärgitatakse eestaste rahvusromantikast, omistades siin elanud rahvale kõrgkultuuri tunnuseid.

Käsitletud on suurel hulgal erinevate teadusaladega seotud teemasid alates matemaatikast ja geomeetriast ja lõpetades õmblustehnikate, geoloogia ning astronoomiaga. Selleks, et kõiki välja paisatud teooriaid ja ideid usutavalt lahti kirjutada jäi raamatu lehekülgedest väheseks. Pidevalt jäeti mingi idee õhku ripuma. Ehk oli see aga autori taoluslik ärgitus lugejaid mõtlema panema. Samuti on autor ka ise välja öelnud, et tegemist on alles esimese katsega kogu ideestikku kokku kirjutada.

Autori tõsiseltvõetavust kahandab algusest peale see, et süüdistatakse valitsevat teaduslikku suunda teiste ideede kandjate töö takistamises. Palju jõudu ja aega pannakse selle peale, et õigustada seniseid tegematajätmissi. Teaduslikuks ei saa pidada ka seda, et mingit teemat või mõttekäiku alustades jäetakse see ühel hetkel lihtsalt pooleli väitega, et autori ideid ei võeta nagunii tõsiselt.

Hüüatused ning liiga isiklikud kommentaarid hakkavad teksti lugemisel lõpuks häirima ning poolehoid autori suhtes kaob. Vähemalt arheoloogia vallas pole autor kursis viimaste andmetega ning kasutab mõnevõrra iganenud materjale. Seada arvesse võttes ei saa raamatut pidada ka mitte populaarteaduslikuks, nagu autor seda ise nimetab.

Mõistetamatus jääb, mida annavad raamatule juurde pikale venivad kõrvalekaldumised nagu näiteks andmed kivikoristusest, tsiteerimised raamatutest „Eesti esiajalugu“ ning „Stonehenge pole ainus“. Jääb mulje nagu tahetaks sellega lihtsalt raamatule mahtu juurde tekitada. Kõike seda saaks edasi anda kokkuvõtlikumalt ning selle arvelt näiteks teisi mõttekäike pikemalt lahti kirjutada.

Vaatamata kõigile eelpool välja toodud mitte just kõige positiivsematele kommentaaridele tasub autorile edasisteks töödeks ainult jõudu soovida. Ideede paljusus on kokkuvõttes positiivne nähtus ning antud raamatu autori mõttemaailma muutma hakata pole ei mõtet ega ka vajadust.

Kasutatud kirjandus:

<http://www.answers.com/topic/alexander-thom-1> 12.12.07